

CUVÂNT ÎNAINTE

Ing. *Liana NICOLAESCU*,
consilier la Institutul Național de Statistică
din București

Membru marcant al Școlii Sociologice de la București, Dimitrie Gusti (1880 - 1955) a propus monografia sociologică integrală sau exhaustivă ca metodă analitică a cercetării sociologice. Dezvoltată ulterior de Mircea Vulcănescu și Traian Herseni, această idee evidențiază aspectele structural-funcționaliste și fenomenologice ale analizei sociale vizând comunitățile rurale.

„Școala monografică” a îmbinat orientarea sociologică pozitivistă cu pozițiile interpretative (fenomenologice). Alcătuirea monografiilor rurale în toate aspectele economice, sociale, demografice etc, a reprezentat soluția îmbogățirii bazei de informații a cercetărilor ulterioare.

O inovație metodologică se referă la „teoria monografiei zonale” (Pop, Golopenția), prin care cercetările zonale au operat o monografiere sumară a satelor și cercetarea monografică integrală a satelor-pilot care sunt reprezentative pentru întreaga zonă.

Inovațiile metodologice îndeplinite de A. Golopenția au fost susținute de o atitudine socială militantă care semnifică angajarea sociologului în procesul de modernizare a societății românești, atitudine promovată de Dimitrie Gusti în strânsă

colaborare cu H. H. Stahl, în cadrul Institutului Social Român (1921-1950).

Această idee este continuată, de-a lungul unei serii de opt volume, ilustrând nu numai interesul intelectualilor, fii ai satului, dar și dragostea acestora față de comunitatea în care s-au format și a cărei identitate este un obiect de pasiune, de mândrie chiar.

Ochiul format al autorilor au descifrat de pe documente care nu au fost niciodată uitate, ci doar au așteptat momentul reevaluării: cu dragoste față de adevăr, cu respect față de litera scrisă. Ei ne restituie un aspect al societății rurale din comuna Sângeorgiu de Mureș, județul Mureș, și al evoluției ei de-a lungul a patru secole.

Pentru orice cercetător în domeniu, informațiile prezentate sunt extrem de valoroase, însoțite de material grafic ilustrativ, cu referințe concrete, clare, la ultimele surse bibliografice.

Acest mod de a elabora lucrarea nu numai că îi conferă o mai mare valoare, dar incită la căutarea unor corelații, la elaborarea unor idei inedite, extinzând în acest fel sfera de interes.

Se poate afirma fără exagerare că lucrarea *Sângeorgiu de Mureș (VIII), Demografie-consemnări*, autori Ilarie Gh. Opriș și Mariana T. Opriș, se prezintă ca o realizare de excepție în genul pe care-l reprezintă, ca un mijloc excelent de documentare, și în același timp, ca o mărturie demnă de mândrie asupra trecutului încă viu al acestei comunități.

INTRODUCERE

Prof. Dimitrie POPTĂMAȘ

Profesia de bibliotecar mi-a impus în repetate rânduri să apelez la izvoare de demografie istorică pentru elaborarea unor lucrări monografice. Astfel, a fost necesar să mă pun la punct cu acele surse bibliografice în special edite, care cuprind asemenea date. Repetarea din ce în ce mai mult a solicitărilor mi-a impus implicare în cunoștințele privitoare la domeniu, cu atât mai mult cu cât comparația în timp a evoluției demografice a unei localități ne conduce la rezultate spectaculoase demne de luat în seamă. Fie că au avut ca motivație conscrierea sau recenzarea populației, a bunurilor, cu scop censual, militar sau confesional, toate aruncă o rază de lumină asupra trecutului mai îndepărtat sau apropiat, fie asupra unor localități, provincii, ținuturi, regiuni, grupări de localități, sau după alte interese. Recensământul ca acțiune amplă, cu o anumită periodicitate, complex din punct de vedere a locuințelor și inventarului gospodăresc, ca politică statală începe să se impună în Transilvania abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Nu înseamnă că până la această dată nu au fost făcute conscrieri cu caracter general. Primele au avut ca sursă urbariile din care au fost selecționate datele demografice pentru o anumită zonă. Nu fără scop, ci tocmai pentru ca stăpânirea să-și aprecieze continuitatea, cunoașterea resurselor care să le garanteze averea, luarea unor măsuri administrative iar în raport de acestea să-și prefigureze viitorul. Istoricul Ștefan Meteș scria că, „o pagină de statistică e o întreagă expunere”.

Spațiul transilvan locuit din vremuri imemorabile de către o populație autohtonă formată în bazinul intra și extracarpatic, bogat în resurse naturale, după retragerea aureliană din 172

e.n., a devenit în timp locul de formare a populației românești. Peste aceasta s-au perindat numeroase populații migratoare, unele au venit, au jefuit și au plecat mai departe, altele s-au stabilit aici. Peste toate acestea, situarea geografică a Principatului în formare, la porțile lumii civilizate și pentru bogățiile sale au fost colonizate populații germanice, mai târziu s-au creat regimente militare pentru păzirea granițelor. Așa se întâmplă că aici, în decursul timpului alături de români, se așează populații de origine slavă, sârbă, slovenă, slovacă, ruteană, ucrainenă, maghiară, secuiască, germană ș.a. Toate au venit cu aportul lor la afirmarea unei civilizații, în bună parte preluând obiceiurile și instituțiile locului, adaptându-le la noile condiții. Aproape toți și-au asumat rolul de stăpâni, populația locului suportând înfeudarea și munca, situație care a generat conflicte interetnice în numeroase rânduri. Situația devine critică după Răscoala de la Bobâlna din 1437, când ungurii, sașii și secuii vor constitui cunoscuta înțelegere „Unio Trium Nationum”, când populația autohtonă românească devine tolerată, lipsită de orice drepturi, până în pragul epocii moderne și mai târziu. Încercările de ieșire din această stare s-a soldat de fiecare dată cu vărsări de sânge din partea populației oprimate, așa cum s-a întâmplat în Revoluția condusă de Horea, sau în anul care trebuia să marcheze primăvara popoarelor europene–1848, cu prelungirea sângeroasă a evenimentelor până în 1849. Așa stând situația, românii devin petiționari, debutul făcându-l „Supplex Libellus Valachorum Transilvaniae”, fundamentat de Ioan Inocențiu Micu și desăvârșit mai târziu de reprezentanții Școlii Ardelene, memoriu înaintat Curții din Viena, asupra căruia nu s-a dat un răspuns, ca și celorlalte ulterioare, care după 100 de ani au culminat cu ampla mișcare memorandistă. Emancipării i-a servit Unirea Bisericii cu Roma de la 1698-1700, care, pe lângă asigurarea accesului la cultură, și prin

aceasta la civilizație, ne-a adus și alte neînțelegeri pe care istoria le consemnează.

Așa stând situația nu ne-a rămas decât să fim numărați și înregistrați ori să procedăm singuri la aceste operațiuni pentru a ne dovedi superioritatea numerică, permanența și noblețea originii noastre. Din acest punct de vedere Transilvania de astăzi se poate mândri cu numărul de conscrieri și recensăminte, indiferent de scopurile care le urmăreau ele.

O primă sursă furnizatoare de date demografice o reprezintă Lustra din 1614.¹ Datele au fost folosite de Ioan Ranca „în măsura în care ele reflectă structura satelor, oferind indicii asupra locului, din nefericire întotdeauna neprivilegiat, din păturile de jos, unde sunt de căutat și de aflat, de cele mai multe ori românii”.² Ea cuprinde numeric, cantitativ și descriptiv, elemente de stratificare socială a localității compusă adesea din primori, primipili, pedestri, iobagi avitici, jeleri, iobagi și libertini.

Primul recensământ organizat s-a realizat în timpul Sancțiunii Pragmatice, între anii 1713-1727³. Publicarea în limba maghiară s-a făcut abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, atunci când Ungaria Mare marca 1000 de ani de la așezarea ungarilor în Câmpia Panoniei. Această conscriere cuprinde și localitățile de pe cuprinsul Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. El trebuia să consfințească „începutul formării

¹ Imreh István și Pataki Iozsef. *Structura economică a statului secuiesc la sfârșitul secolului al XVI-lea*. În: *Răscoala secuilor din 1595-1696*. Antecedente desfășurare și urmări, București, Editura Academiei RSR, 1978.

² Ioan Ranca. *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții 1699-1821*, vol.I, Scaunul Mureș, Cluj-Napoca, 1995.

³ *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában*. Budapest, Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, 1896.

epocii moderne a Ungariei”.⁴ Ca rubricatură este destul de cuprinzător. Conține date privitoare la: nemeși, orașeni, iobagi, jeleri, medii pe limbi vorbite, precum și câteva date privitoare la inventarul agricol - teren arător, cositor, vie și meri, precum și la venit. Pentru zona noastră, în special a Câmpiei, lipsesc datele populației pe naționalități. Probabil că editorului nu i-a convenit numărul mare al vorbitorilor de limbă română, raportat la intenția editării conscripției.

Parte din recensământ este publicat și de Ștefan Meteș, pentru populația din județele Cojocna, Dobâca și Turda în secolul al XVIII-lea.⁵ Nu este o lucrare perfectă, mai ales că a fost efectuată între limitele mai multor ani. După cum observa comentatorul acestei ediții, Ștefan Meteș, datele nu sunt perfect exacte, iar adevărul se raportează la doi factori: 1) Autorii statisticii sau conscrierii sunt nobilii și prin ei statul; 2) Cei conscriși, nobilul sau jelerul (iobagul) erau în relație de stăpân și supus. Tot el observa că românii se fereau de conscrieri. Prezența lor aici se punea pe seama imigrației sau emigrației din țările române, aceștia fiind considerați ca venetici. Ori, este bine știută emigrarea românilor din Transilvania în țările române, și nu numai a românilor, ci și a unei însemnate populații de etnie maghiară, datorită faptului că nu mai suportau „apăsarea ungarilor trufași”.

După această dată urmează un șir de conscrieri religioase cunoscute sub denumirile: Conscripția Klein (1733); Conscripția Aron (1750) și Conscripția Bucow (1760-1762).

⁴ „Ez emlékezetes időszak, a modern Magyarország alakulásának kezdő kora.”

⁵ Ștefan Meteș. *Contribuții la studiul populației din Transilvania în trecut*. Populația din județele Cojocna Dobâca și Turda în secolul al XVIII-lea. În: *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tom.1941-1942*. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1942.

Ele se referă la populația românească din Transilvania pe confesiuni, preoți, lăcașuri de cult și casele parohiale.

Prima conscriere de acest fel s-a făcut în anul 1733, pe timpul când era Episcop al Bisericii Române Unite (greco-catolice) Ioan Inocențiu Micu (Klein). Ea trebuia să consfințească superioritatea numerică a românilor, aproape în totalitate uniți cu Biserica Romei. Este binecunoscut faptul că Unirea s-a făcut prin semnăturile și pecetele Episcopului Atanasie Anghel, urmate de cele ale protopopilor. În această situație este greu de crezut că episcopul a avut adeziunea enoriașilor sau cel puțin a tuturor preoților din fiecare parohie, cu atât mai mult cu cât se pare că serviciul religios nu a suportat nici o schimbare în ritual. Noua situație trebuia să consfințească drepturile celor care au îmbrățișat Unirea, împăratul fiind constrâns a emite a doua Diplomă Leopoldină. El dispunea ca Episcopul și toți preoții români care au primit Unirea cu Roma să fie scutiți, „de orice contribuit personal” și să se bucure de toate celelalte prerogative nobiliare⁶. Rezultatul acestei conscrieri a fost publicat de Augustin Bunea, după un manuscris existent în Biblioteca Centrală a Blajului.⁷ Menționăm că pentru prima dată aceasta a fost publicată de Nicolae Togan⁸, în formă mai puțin completă. Conscripția Klein cuprinde: localitatea menționată în protopopiatul aparținător, preoții, familiile, bisericile, casele parohiale și date privitoare la pământurile bisericii. Așa-zisele „incole” reprezintă numărul capilor familiilor. Pentru a afla populația,

⁶ *Biserica Română Unită*. Două sute cincizeci de ani de istorie, Madrid, 1952. Reeditare, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1998, p. 46.

⁷ Dr. Augustin Bunea. *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*. Anul Domnului 1900 de la Sfânta Unire 200. Blaj, Tipografia Seminarului arhiepiscopesc gr. cat. [1900], p. 301-415.

⁸ *Transilvania*, nr. IX-X, Sibiu, 1898.

numărul sufletelor, s-a convenit ca acestea să fie înmulți cu 5, o medie valabilă pentru secolul al XVIII-lea, din care să rezulte populația.⁹ Această conscripție stă la baza alcătuirii cunoscutului Șematism istoric alcătuit tot de Augustin Bunea la împlinirea a 200 de ani de la Sfânta Unire (1700-1900).¹⁰ Această conscriere consfințește numărul mare de sate românești care au îmbrățișat Unirea cu Biserica Romei. Recent, această conscripție a fost publicată de către Costin Feneșan.¹¹

Trecând peste conscripția românilor din Scaunul Gheorgheni¹², nu datorită faptului că nu ar fi de interes, ci mai mult deoarece este zonală. Ea prezintă importanță pentru zona Mureșului Superior. Trebuie relevat meritele ei metodologice.

Urmează apoi o nouă conscripție generală pentru Transilvania, la 1750, când Episcop al Bisericii Române Unite era Petru Pavel Aron. Aceasta s-a realizat din ordinul Curții vieneze care a făcut apel la corectitudine sub jurământ, scopul fiind dreapta așezare a sarcinilor și dărilor, întru apărarea populației contribuabile, precum și a înaltului fisc”.¹³ Localitățile sunt grupate pe arhidiaconate. Ca rubricatură această conscripție cuprindea date privitoare la numărul sufletelor, biserică, preoți, cantori, personal eclesastic, teren arabil în câble și fânețe, în care de fân.

La elaborarea acestei conscripții nu trebuie să trecem cu vederea faptul că luptele religioase între confesiuni erau în toi.

⁹ Idem, Dr. Augustin Bunea, op. cit. p. 303.

¹⁰ *Șematismul veneratului cler al Arhidiecezei Metropolitane greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900, de la Sfânta Unire 200*. Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan [1900].

¹¹ Costin Feneșan. *Izvoare de demografie istorică*, vol.1, Sec. al XVIII-lea Transilvania. București, Direcția generală a Arhivelor Statului, 1986, p. 92-207.

¹² Idem, p. 208-234.

¹³ Idem, p. 242.

Episcopul avea tot interesul să nu recenzeze populația pe confesiuni, făcând prin aceasta jocul împărătesei Maria Tereza. Exilul Episcopului Ion Inocențiu Micu la Roma a adus prejudicii imense Bisericii Române Unite, prin revenirea multor credincioși la biserica tradițională ortodoxă. La aceasta se adăuga și propaganda împotriva unirii făcută de Visarion Sarai, Nicolae Oprea, Ioan Vancea ș.a. Protectoare a credinței greco-catolice, Împărăteasa încearcă să reglementeze această situație prin ordine și decrete, însă fără nici un rezultat. În demersurile lui, Episcopul susținea că în Transilvania întreaga populație este de religie greco-catolică, situație care a inflammat și mai mult disputa.¹⁴ O nouă conscripție, cea din anii 1760-1762, trebuia să dea o imagine cantitativă reală asupra românilor uniți și neuniți. Ea este cunoscută sub denumirea de conscripția Bucow fiind făcută la comanda generalului de cavalerie Nic. Adolf baron de Bucow, comandantul trupelor împărătești din Transilvania, ajutat de baronul L. B. De Möringer, consilier al tezaurariatului și secretarul Comisiei și baronul Fr. L. Dietrich, tot consilier al tezaurariatului.¹⁵ În timp ce conscripțiile anterioare (1733, 1750) erau făcute de episcopii uniți, aceasta din urmă s-a făcut de către o comisie aulică. Virgil Ciobanu, care o dă publicității, o consideră „mai corectă și mai nepărtinitoare”. Dacă în conscripția făcută de Episcopul Aron erau numai 4.065 români ortodocși, numărul lor în urma luptelor religioase sporește la 126.652 familii, iar a celor unite scade la 25.164 familii. Pe baza acestor date, Iosif al II-lea

¹⁴ Mihai Săsăujan. *Politica bisericească a Curții din Viena în Transilvania (1740-1761)*. Cluj-Napoca, Presa Universitară clujeană, 202, p. 146-223.

¹⁵ Dr. Virgil Ciobanu. *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*. În: Anuarul Institutului de Istorie Națională publicat de Alex. Lăpedatu și Ioan Lupaș. Tom. III, 1924-1925, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1926, p. 616-700 și Tabela Numerelor 997-1045.

realizează Edictul de toleranță în anul 1781.¹⁶ Conscripția lui Bucow consfințește existența credincioșilor uniți și neuniți în forma de mai sus, numărând 1.380 de preoți ortodocși și 2.238 preoți uniți. Multiplicând cu 5 cele 155.434 familii unite și neunite, rezultă că numărul românilor din Transilvania se ridică la 777.170 suflete. Conscripția s-a întocmit pe comitate și nu pe arhidiaconate, precum cele precedente. Ca rubricatură cuprinde numele preoților, familiile unite și neunite, bisericile și terenurile agricole, arător, fânațe și vii, precum și casele parohiale. Într-o ediție critică relativ recentă conscripția este publicată și de Costin Feneșan în 1986.¹⁷

În anul 1784 a devenit actuală efectuarea primului recensământ general al Ungariei și Transilvaniei. Adevăratul său obiectiv era cel militar și de impozitare motiv pentru care fusese tergiversat de stări de mai mult timp. Declanșarea acestuia s-a făcut în anul 1785. Cu toate măsurile luate de autorități, în Transilvania acțiunea se încheie abia în anul 1787, datorită Revoluției lui Horea. Principiile lui corespund ideilor reformatoare ale lui Iosif al II-lea, fiind coroborate cu măsurile de reorganizare administrativ teritoriale, când Transilvania fu împărțită în 10, iar ulterior în 11 comitate.¹⁸ Înscrierea exactă prin cunoscutul Recensământ Iozefin urma să înregistreze date cât mai exacte privitoare la problemele militare, fiscalitate, capacitatea nobililor de organizare a insurecțiilor, precum și puterea lor economică în vederea susținerii obiectivelor reformatoare ale Curții. Pentru acest motiv recensământul din 1784/1787 va însuma date noi față de cele anterioare privind numărul familiilor raportat la numărul de case, suflete,

¹⁶ *Idem*, p. 617.

¹⁷ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 311-373.

¹⁸ Ioan Ranca. *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții*, vol. 1. Scaunul Mureș. Cluj-Napoca, 1995, p. XXI.

distribuția socio-profesională, preoți, nobili, țărani (iobagi și jeleri). Perioadă deosebit de frământată, când, se pregătește și definitivează cunoscutul memoriu *Supplex Libellus Valachorum*.¹⁹ Acest recensământ a fost publicat în anul 1960²⁰, în limba română iar parțial a fost publicată de către Ștefan Meteș în anul 1942.²¹

După acest recensământ, în anul 1805, biserica ortodoxă din Transilvania procedează la o conscriere a familiilor ortodoxe. Ea și-a propus să oglindească starea bisericii în momentul refacerii bisericii. Totodată trebuia să infirme statisticile anterioare ale uniților, corectând faptul că toți credincioșii s-au unit cu Biserica Romei (Klein, 1733), și că numărul lor este insignifiant (Aron, 1750).

Unul dintre scopuri era și semnalarea revenirii unui mare număr de familii, urmare a propagandei episcopului catolic, numărul acestora ridicându-se la 204 parohii.²² Totodată datele coscrierii trebuia să constate numărul de preoți, încă mic, raportat la numărul de credincioși. Conscripția s-a realizat la numeroasele solicitări către Guberniu, care prin guvernatorul Georghe Bánffy aprobă comisia mixtă sub conducerea engrosistului Alexandru Dósa. Conscripția este importantă și pentru faptul că scoate în evidență opțiunile credincioșilor impresionați de intensitatea propagandei pentru atragerea populației la un cult sau altul.

Mijlocul secolului al XIX-lea este important, deoarece se realizează primul mare recensământ din Transilvania în anul

¹⁹ *Idem*, p. XXI.

²⁰ *Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787)*. Szerkesztette Dányi Dezső és David Zoltán. Budapest, 1960.

²¹ Ștefan Meteș, *op. cit.*

²² Transilvania, 1911, nr. I, II, II. Republicare în: *Contribuțiune a Istoria bisericească din Ardeal* [de] Mateiu Voileanu. Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1928.

1850. Acest lucru se întâmplă abia după șase decenii și jumătate. Mișcările sociale și naționale din Imperiul Austro-Ungar, care au culminat cu Revoluția din 1848/1849, nu au oferit răgaz pentru acțiuni ample de recensare. Recensământul din 1850 se distinge de cele anterioare atât prin modalitatea de lucru și de cuprindere, cât și prin diversificarea evantaiului de probleme pe care are în vedere să le înscrie. Organizarea și măsurile de aplicare au fost luate de Ludwig von Wolgemuth, recent instalatul guvernator militar, prin ordinul din 2 aprilie 1850. Cu toate insistențele, activitățile de recensare se finalizează abia în anul următor 1851. Tot acum se pune problema reglementării prin legea recensării periodice a populației din zece în zece ani.

Acestuia îi urmează recensământul din anul 1857, apoi de cel din anul 1869. În anul 1871 ia ființă Institutul Național Maghiar de Statistică, care își asumă această activitate stabilind periodicitatea de zece ani pentru recensământ, în anii care se termină cu cifra zero. Așa se face că, decadal, anii 1880, 1890, 1900 și 1910 să se realizeze recensăminte generale.

Până la această dată statisticile nu erau publicate, accesul cercetătorului la informații fiind astfel mult îngreunat. Interesul pentru date statistice a devenit din ce în ce mai mare în cunoașterea evoluției fiecărei comunități. Cercetările umanistice au fost favorizate prin înființarea la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, a catedrei și Laboratorului de Sociologie, care, sub conducerea prof. univ. dr. Traian Rotaru a inițiat colecția *Studia Censualia Transsilvanica*, publicație care a procedat la traducerea în limba română a primelor recensăminte, sistematizând datele în conformitate cu structura administrativ-teritorială actuală, dând totodată și structura administrativă în anul recensării. De asemenea, volumele au fost prevăzute cu dicționar român-maghiar al localităților.

Volumele apărute în seria *Studia Censualia Transilvanica* cuprind: Recensământul din 1850 editat după manuscrisul original aflat la Arhivele Naționale Maghiare din Budapesta²³; Recensământul din 1857²⁴; Recensământul din 1880²⁵; Recensământul din 1900²⁶; Recensământul din 1910²⁷ și Mișcarea naturală a populației între 1901-1910²⁸. Este important și necesar să menționăm aici și Recensământul agricol care cuprinde date amănunțite privitoare la gospodăriile agricole cu inventarul lor (pomi fructiferi și suprafețe de teren după regimul de folosire).²⁹

Recensămintele din această perioadă (după 1867) trebuie însă preluate critic. În condițiile în care Transilvania fusese înglobată Statului Ungar, datele trebuiau să servească implicit

²³ *Recensământul din 1850*, Transilvania. Coordonator Traian Rotariu. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1996 (Studia Censualia Transsilvanica) A se vedea 1850 évi erdély népszámlálás. Bev. És összeál. David Zoltán. Budapest Központi Statisztikai Hivatal, 1994.

²⁴ *Recensământul din 1857*, Transilvania. Coordonator Traian Rotaru. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997. (Studia Censualia Transsilvanica). Volum apărut pe baza unui volum de epocă. Tot acesta a fost publicat după volumul. Erdély 1857 évi népszámlálása, Budapest, 1992.

²⁵ *Recensământul din 1880*, Transilvania, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997. Publicat după volumul *A Magyar Korona országában az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve*, II kötet, Budapest, 1882.

²⁶ *Recensământul din 1900*, Transilvania. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999. A se vedea: *A magyar Országainak 1900. évi népszámlálása*. Vol. I Budapest, 1901.

²⁷ *Recensământul din 1910*. Transilvania. Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999. A se veda: *Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*, vol. 1. Budapest, 1912.

²⁸ *Mișcarea naturală a populației între 1901-1910, evenimente de monografie*. Vol. I-II. Transilvania, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.

²⁹ *Recensământul agricol din 1895*, Transilvania. Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.

și în primul rând politicii de maghiaritate a locuitorilor. Dovezile trebuiau să conducă la superioritatea numerică a ungarilor în cele mai mici habitaturi până la marile centre urbane. Dăm un singur exemplu care se referă la populația după apartenența la religie și naționalitate bazată pe limba vorbită. Este știut faptul că românii din Principat și din Ungaria erau ortodocși și greco-catolici iar ungurii, reformați, catolici și unitarieni, sașii de religie evanghelică, iar evreii israeliți, în măsura în care nu s-au convertit la alte credințe. Cu toate că diferențele nu par prea mari în privința unor decalaje dintre religiile specifice și populația pe naționalități în unitățile de bază pe județe, mediile cresc simțitor. Astfel, dacă în 1880, populația de religie ortodoxă și greco-catolică număra 2.437.501 locuitori, după limba maternă numărul românilor scade la 2.224.336, rezultând o diferență de 203.165.³⁰

În valorificarea recensămintelor realizate între 1850 și 1992, nu putem omite republicările făcute de Varga E. Árpád și publicate de Fundația Teleki László și Pro-Print.³¹ Din cele publicate în decursul timpului au fost selectate acele date care privesc populația după etnie și confesiune. Celor cinci volume le urmează unul care cuprinde indicele cu numele de localități, un indice general. La toate acestea mai trebuie avut în vedere numărul mare de țigani care nu s-au declarat sincer, opțiunea

³⁰ Recensământul din 1880, p. 9, 361.

³¹ Varga E. Árpád. *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Népszámlálási adatok 1850-1992. Vol. 1-5, Budapest, Csikszereda, Teleki László Alapítvány, Pro-Print könyvkiadó 1998-2002; Vol. 2. Kovászna, Hargita és Maros Megye (1850-1892); Vol. 2. Bihar Maramaros, Szatmár és Szilagy megye (1850-1892); Vol. 3 Arad, Krassó-Szörény és Temes megye (1869-1992); Vol. 5. Brassó, Hunyad és Szeben Megye (1850-1992); Vol. 4. Fehér, Beszterce-Naszod és Kolozs megye (1852-1992); Helységnévtár (Összesített mutató az 1-5 kötetekhez).

lor fiind influențată și raportată la cei care realizau recensământul.

Anul 1918 a însemnat pentru români, realizarea Statului Național Unitar. El a fost precedat de un lung război mistuitor, motiv pentru care după 1910, timp de două decenii, nu au mai fost făcute recenzări, autoritățile fiind preocupate de preluarea și introducerea administrației românești. Consfințirea Marii Uniri printr-un nou recensământ se va realiza abia în anul 1930.

Recensământul general al populației din anul 1930 este cel mai amplu, cuprinzător, științific, modern și obiectiv din câte au fost realizate până la acea dată. Bucurându-se, de implicarea și având ca director al operațiunilor de realizare pe Dr. Sabin Manuilă, personalitate de o reală apreciere internațională. El cuprinde date privitoare la populație pe sexe, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmități, populația flotantă, neam, limbă maternă, religie, știință de carte etc., pe provincii, județe, plăși, orașe și sate. Comparativ pentru Transilvania au fost folosite date din recensământul din 1910. Scopul acestei lucrări, comparabilă cu cele mai bune și complete pe plan mondial după cum afirmă coordonatorul său, era de a înlesni guvernului sarcina de a îngriji și îmbunătăți mijloacele de trai ale populației. Pentru încrederea populației în această acțiune, persoanele recenzate au fost informate asupra confidențialității lui cât și a faptului că nu servește scopurilor de impozitare, ci, în exclusivitate, statisticii. Legea mai spunea că garantează secretele statisticii, motiv pentru care se solicitau răspunsuri limpezi. Prelucrarea datelor a durat opt ani, (1930-1938), timp în care au apărut cele nouă volume din cele zece preconizate.³²

³² *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930.* vol. I-X. Publicat de Dr. Sabin Manuilă, directorul Recensământului general al populației. București, Editura Institutului General de

În anii totalitarismului comunist au fost luate măsuri de recensare a populației cu periodicitate decadală. Au fost publicate și rezultatele după o lungă perioadă de prelucrare. Ele sunt mai puțin importante pentru interesul pe care îl urmărim, deoarece nu cuprind mediile pe localități (sate și comune), cu excepția celui din anul 1966. Cu acest prilej au fost editate și rezultatele pe regiuni, în conformitate cu împărțirea administrativă de atunci.³³ Volumul cuprinde date pe comune și sate privitoare la populația după sex și stare civilă, pe naționalități, populație în vârstă de 12 ani și peste, după nivelul școlii absolvite, pe sexe, populație activă și inactivă, grupe de vârstă și ocupații.

Recenzarea populației se repetă și în anul 1990, primul an după abolirea regimului totalitarist din decembrie 1989.³⁴

Deliberat, în lucrarea de față nu am menționat conscrierile locale, ori cele raportate la unele zone, fără a avea o cuprindere mai generală. Ele sunt destul de multe la număr, conțin referiri privitoare la populație pe etnii și religie, inventar gospodăresc (terenuri, unelte de lucru, animale, pomi fructiferi... etc.) Tot aici se includ recensămintele parțiale privitoare la diferite domenii, cum ar fi învățământul, cultura, profesiunile pe episcopii, protopopiate ori parohii, publicate ori

Statistică, 1938. Vol. I. Sex, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării, infirmități, populație flotantă. Vol. II. Neam, limbă maternă religie. Vol. III. Știința de carte. Vol. IV. Locul nașterii, situație în gospodării, sondaje colective, mărirea gospodăriilor, cunoașterea limbii române, cetățenie, vârstă. Vol. V-VII. Profesiuni. Vol. IX. Structura populației. Vol. X. Întreprinderi industriale și comerciale.

³³ *Recensământul populației și locuințelor din 15 martie 1966*. Regiunea Autonomă Maghiară. Vol. I. Populația. București, Direcția Centrală de statistică, 1968.

³⁴ Anuarul statistic al județului Mureș [pe anul 1990]. Tg.-Mureș, Direcția Județeană de Statistică, 1991.

sub formă de manuscris. Toate sunt cu valoare informativă în măsura în care ne furnizează date pe care le putem insera și interpreta în lucrare, fie ea monografică ori într-un singur domeniu.

După cum făceam precizarea, orice lucrare de statistică (Iustre, conscripții, recensăminte etc.) trebuie tratată diferențiat, în contextul etapei în care a fost elaborată, raportată la scop și examinată în contextul istoric în care a fost realizată.

Ilarie Gh. Opriș este un împătimit al istoriei locale. Această afirmație o argumentăm cu lucrările referitoare la Sângeorgiu de Mureș, localitate aflată în vecinătatea municipiului Târgu-Mureș, tipică pentru localitățile ardelenе prin relieful, preocupările locuitorilor, spectrul național și confesional al locuitorilor. Cele șapte volume despre această localitate, decurg unele din celelalte. Primul cuprinde *Însemnări monografice* (1996), date generale de ordin geografic, istoric, educație și cultură. A continuat în anul aniversar cu *150 de ani de la Revoluția din 1848/1849* (1999), care cuprinde și studiile unor istorici, rostite cu acest prilej, precum și programele și realizările prilejuite de eveniment. Existența unei mici stațiuni balneare, ca și locul de muncă, i-a inspirat lui Ilarie Gh. Opriș cartea, *Băile sărate* (2000), scrisă în colaborare cu medicul Călin Dorgo. Acestui volum îi urmează *Biserica ortodoxă – consemnări* (2001) urmat de *Activitatea Culturală – 1911-2001* (2001). Cerințele adâncirii cercetării în cazul nostru cele care țin de geografia localității, pentru care autorul s-a asociat cu Emanuela Cristina Pui, licențiată în specialitate, în volumul *Studiu geografic* (2003). Altul se ocupă de evoluția învățământului, *Școala între anii 1778-2003 – însemnări*, în colaborarea cu profesoara de istorie Emilia Opriș și prof. Nagy Csaba, directorul școlii.

Acum recurge la un nou volum de demografie istorică, *Demografie – consemnări 1614-2005*, acesta din urmă cu Mariana T. Opriș, care lucrează în domeniu în cadrul Primăriei Sângeorgiu de Mureș.

Volumul este deosebit de important mai ales pentru faptul că inserează date statistice pe o perioadă de peste 400 de ani. Culegerea lor a însemnat un îndelungat timp de cercetare în arhive, biblioteci și în documentele Consiliului local și a Primăriei. Lucrările menționate corespund în general tuturor localităților transilvane, cu mici excepții. Cu toate că nu recurge la interpretări, alăturarea lor, ca și stabilirea unei cronologii ne furnizează date valoroase privitoare la evoluția localității.

De fapt, imensul material publicat de Ilarie Gh. Opriș și colaboratori săi, nu este altceva decât baza de pornire pentru monografia localității, lucrare complexă, cu interpretări, structurate pe o tematică specifică acestora. Poate să aibă drept model pe marele savant român Nicolae Iorga, care, aplică această metodă la macroscara națiunii noastre, după ce elaborează sinteze privitoare la biserică, literatură, comerț, cultură etc. va elabora celebra *Istorie a României*, în zece volume.

Ilarie Gh. Opriș mai are teme neacoperite, atât privitoare la domenii, cât și în timp. Eforturile sale sunt demne de luat în seamă. Ele pot constitui drept model și intelectualilor din alte localități dar și ca metodă de cercetare. Îl felicităm și îi dorim sănătate pentru a putea ajunge și la sinteza finală – *Monografia comunei Sângeorgiu de Mureș*.